

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

No5(5)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 578 sahifa,
22-may, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapijanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Woogyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – “Yangi O'zbekiston” va “Pravda Vostoka” gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: “Tadbirkor va ishbilarmon” MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers “Yangi O'zbekiston” and “Pravda Vostoka”, Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta'limi” jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta'limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo'yicha
ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Matematika fanini o'qitishda kommunikativ va ijtimoiy-psixologik yondashuvlar	10
<i>Esonturdiyev Mamatqobil Nurmamatovich</i>	
Geografik axborot tizimlari (GAT) texnologiyalari asosida bo'lajak geografiya o'qituvchilarining innovatsion kompetentligini rivojlantirish metodikasi	13
<i>Bahromova Muhayyo Imomqul qizi</i>	
Geografiya ta'limida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishning nazariy-metodik asoslari	18
<i>Tuyg'unov Murodjon Salimqul o'g'li</i>	
Biologiyani o'qitishda belgili-ramziy ko'rgazmalilik vositalaridan foydalanishning o'quvchilarning tadqiqotchilik faoliyatini rivojlantirishdagi roli	22
<i>Azimov I. T., Daminova F. A.</i>	
PISA 2025 doirasida raqamli ta'lim kompetensiyalarini baholashning innovatsion mexanizmlari	25
<i>Doniyorov Muxiddin Normamatovich, Ishanov Almat Adilxanovich</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining tabiiy savodxonligini oshirishda zamonaviy pedagogik vositalarni qo'llash	28
<i>Abdunazarov Bobir Normurodovich</i>	
Raqamli ta'lim resurslari asosida kredit-modul tizimida talabalarning o'quv faoliyatini takomillashtirish	32
<i>Jumayeva Ra'no To'ychi qizi</i>	
Oila va maktab integratsiyasining shaxs kamolotiga ta'siri	36
<i>Rasulova Dildora Shuhratovna, Raxmatova Zulxumor Alimovna</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarda kreativ kompetensiyani shakllantirishning zamonaviy pedagogik mexanizmlari va uning ijtimoiy ahamiyati	40
<i>Sultanova Sahobar Ravshanbekovna</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekologik tarbiyani shakllantirishda tabiiy fanning o'rni	43
<i>G'afforova Zarnigor Abdumo'min qizi</i>	
Umumiy o'rta ta'limda o'qituvchi va ota-onalar ijtimoiy hamkorligini rivojlantirish	47
<i>Xalikova Zaxro Mirshadmanovna, Xolbo'tayev Muzaffar Odilovich, Bozorova Xadicha Javlon qizi</i>	
Nutqida kechikish kuzatiladigan bolalarda nutqni qo'l va barmoq motorikasini rivojlantiruvchi o'yinlar orqali shakllantirish	51
<i>Ne'matova Hilola Ikrom qizi, Ahmadova Fotima Adizovna</i>	
Taym menejment asosida bo'lajak o'qituvchilarda liderlik fazilatlarini rivojlantirish	55
<i>Soliyeva Ruxsora Sharobiddin qizi</i>	
Sun'iy intellekt va NLP texnologiyalari asosida elektron ta'lim muhitida talabalarning mustaqil ta'lim kompetensiyalarini rivojlantirish	58
<i>Otakishiyeva Gulshano Abdulaziz qizi</i>	
Pedagogik kvalimetriya asosida bo'lajak o'qituvchilarning diagnostik madaniyatini shakllantirishning nazariy asoslari	61
<i>G'aniyeva Muattarxon Nodirbek qizi</i>	
Образовательные технологии с учётом восприятия цвета: психологические и методические аспекты	64
<i>Имамова Хурият Эргаш кизи</i>	
Yosh erkin kurashchilarda chidamlilikni rivojlantirish metodikasini takomillashtirish	69
<i>Ergashov Qaxramonjon Asqarovich</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarini mantiqiy masalalar yechishga o'rgatish usullari	76
<i>G'iyosova Dilovar Orif qizi</i>	
Haykaltaroshlik fanining metodik qo'llanilishi	80
<i>Qodirov Bobirjon Botirjonovich</i>	
Ijtimoiy xavf ostidagi bolalarni qo'llab-quvvatlashning jahon tajribasi va psixologik-pedagogik asoslari	85
<i>Manzura Qosmuratova</i>	

Jahonda art-biznes klasterlarining ahamiyati va rivojlanish tuzilmasi.....	89
<i>A. S. Umarov</i>	
Автоматизация решения сложных математических задач графическим методом для углублённого изучения математики в школе	92
<i>Эргашев Серожиддин Султонмуродович, Маматов Исломбек Ильесович</i>	
Pedagogika darslarida raqamli va onlayn didaktik o'yinlardan foydalanish.....	97
<i>Qodirova Feruzaxon Abdiyaminovna</i>	
Sun'iy intellekt va tanqidiy fikrlashning kognitiv-konseptual komponenti va uni rivojlantirish metodikasi	102
<i>Sobirova Munavvarxon Qaxramonjon qizi</i>	
Media savodxonlik va axborot madaniyati fanida sun'iy intellekt savodxonligini rivojlantirishning pedagogik-metodik asoslari	106
<i>Ermatov Sherzodbek Latipjonovich, Mirzayev Akramjon O'ktamjonovich</i>	
Adabiy ta'limda kompetensiyaviy yondashuv	111
<i>To'ychiyeva Mahfuza Umarkulovna, Islomova Shalola Ismoil qizi</i>	
Comparative Study of Passive Constructions in English and Their Translation Into Uzbek.....	117
<i>Elmirzayeva Maftuna Dusmurod qizi, Mustafoyeva Nigina Shuhrat qizi</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish orqali pedagogik mas'uliyatni shakllantirishning dolzarb muammolari	122
<i>Botirova Odinaxon Abdumutalib qizi</i>	
Oliy ta'lim muassasalarida mustaqil ta'limni tashkil etishning pedagogik modeli va metodik asoslari	126
<i>Haytbayeva S. R.</i>	
Imkoniyati cheklangan bolalarni psixologik qo'llab-quvvatlash orqali intellektual imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish imkoniyatlari.....	131
<i>Kadirova Nigora Saxibjanovna</i>	
Bo'lajak maktabgacha ta'lim mutaxassislarini dual ta'lim asosida kasbiy faoliyatga tayyorlashning nazariy asoslari.....	134
<i>Samiyeva Zuleyxa Uktamovna</i>	
Insonlar orasidagi munosabatlarda noverbal muloqotning komponentlarining ko'rinishlari	139
<i>Soliyev Farxodjon Sodikovich, Karimov Jahongirjon Murodjon o'g'li</i>	
Virtual texnologiyalar vositasida texnika fanlarini o'qitish mazmunini innovatsion rivojlantirish	145
<i>Yuldasheva Dilorom Husniddin qizi</i>	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida suzish mashg'ulotlarini tashkil etish texnologiyasi.....	150
<i>Toshpulatova Aziza Toyirovna</i>	
Harbiy xizmatchilarda kreativ tafakkurni rivojlantirishning pedagogik va psixologik asoslari	155
<i>Tursunov Shaxzod Ramazonovich, Mansurov Sardorbek Sirojiddin o'g'li</i>	
O'qituvchilar ruhiy salomatligini saqlashning amaliy strategiyalari	159
<i>Begmatov Raximkul Olimovich</i>	
Ona tili darslarida analitik faoliyatni tashkil etish imkoniyatlari	164
<i>Narziyeva Mastura Sunnatovna</i>	
Maktabgacha ta'limda Project-Based learning texnologiyasi asosida tarbiyalanuvchilarning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari	168
<i>Kubayeva Mavluda, Po'latova Gullola Ravshan qizi</i>	
Talabalarda iqtisodiy savodxonlikni shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari	173
<i>Qo'chqorov Nodir Bozorovich</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarini baholash jarayonida foydalaniladigan texnologiyalar va vositalar	178
<i>A'zamqulova Zilola Sunnat qizi</i>	
Raqamli ta'lim muhitida kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishning didaktik asoslari.....	183
<i>Isaboyeva Dilyora Zokirjon qizi</i>	
Kimyo fanining tarixiy rivojlanishida metodologik yondashuvlar	187
<i>Begamov Shaxzod To'liqin o'g'li</i>	
Sport bilan shug'ullanishda qo'l va oyoq motorikalarini rivojlantirish mezonlari	190
<i>Imomov Asliddin Abdurazoqovich, Sattarov Qarshiboy Narqulovich</i>	

Matematika fanini o'zlashtirishda boshlang'ich sinf o'quvchilarining semiotik yondashuvini shakllantirish ...	289
<i>Xayrullayev Ismatulla Nurullayevich</i>	
Pedagogik qadriyatlar asosida o'quvchilarni tarbiyalash mexanizmlarini takomillashtirish	293
<i>Xoliqova Inobatxon Bo'ri qizi</i>	
Umumta'lim maktabida elektron axborot-ta'lim resurslari.....	296
<i>Xolmurodov Shuxrat Okboevich, Norqobilov Hakimbek Nuriddin o'g'li</i>	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolaning kreativligini shakllantirishda innovatsion muhit	300
<i>Xonnazarova Gulasal Yusuf qizi</i>	
Ta'lim tizimida sinf rahbari faoliyatining joriy etilishining tarixiy asoslari va zamonaviy ko'rinishlari	303
<i>Xusenova Sadoqat Botirovna</i>	
Искусственный интеллект в методике преподавания русского языка: адаптивная обратная связь и развитие коммуникативной компетенции.....	308
<i>Джалилова Феруза Намазовна</i>	
Образовательные технологии с учётом восприятия цвета: психологические и методические аспекты.....	312
<i>Имамова Хурият Эргаш кизи</i>	
Межкультурный диалог как инструмент воспитания гармоничной личности в школе	317
<i>Махмудхожаев Ориф Бахтиёрович</i>	
Психологические факторы успешности профессионального обучения студентов.....	319
<i>Рахимходжаева В. С.</i>	
Специфика восприятия окружающего мира в лирике Афанасия Фета.....	325
<i>Татьяна Викторовна Половинкина</i>	
Анализ разработки женских коллекций с использованием стилистических и конструктивных особенностей ретро-моды	329
<i>Абдурахманова Н., Рахматуллаева У. С.</i>	
Использование современных образовательных технологий в начальной школе как средство развития познавательной активности учащихся	333
<i>Фазилова Гулчехра Ахмедовна</i>	
Nyuman (Newman) xatolar tahlili modelining geometrik isbotlash ko'nikmalarini shakllantirishdagi ahamiyati.....	337
<i>Davletov Davronbek Egamberganovich</i>	
"Informatika" fani mavzularini taksonomik yondashuv asosida o'qitish	343
<i>Axrarov Baxtiyor Sagdullayevich</i>	
O'qituvchi faoliyatida pedagogik texnologiyalarni samarali qo'llash metodikasi.....	347
<i>Xomidjonov Abrorjon Olimjon o'g'li</i>	
Rus-o'zbek tarjimashunosligining zamonaviy tendensiyalari.....	351
<i>Kudratov Kamoljon Islomovich</i>	
Kompyuterga qaramlikning o'smirlarga ta'siri va uning psixologik oqibatlari.....	356
<i>Kushakova Nargiza Islambayevna, Ergasheva Sarvinoz Shavqiddin qizi</i>	
Musiqaning neyropsixologik rivojlanish va ta'lim jarayonidagi ahamiyati	360
<i>Xikmatova Shohida Xikmatovna</i>	
Innovatsion yondashuv asosida inklyuziv ta'lim o'quvchilarining yozma nutqini rivojlantirish	364
<i>Alimardanova Sitara Ikrom qizi</i>	
Comparative and Conceptological Trends in Linguoculturology	367
<i>Ablakulov Ilkhom</i>	
Boshlang'ich ta'limda kreativ ta'lim muhitini rivojlantirish asosida o'quvchilarning muammolarni hal qilish ko'nikmalarini shakllantirish	370
<i>Abdullayeva Ujalg'as</i>	
Rivojlangan mamlakatlar ta'lim tizimida talabalarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda sun'iy intellektdan foydalanish usullari.....	373
<i>Aglamova Shahzoda Sobirovna</i>	

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS	Bokschi qizlar texnik harakatlarining kinematik ko'rsatkichlar asosida takomillashtirish metodikasi..... 378 <i>Axmedov Latifjon G'ayrat o'g'li</i>
	O'quv jarayonida formativ baholashning evolyutsion-xronologik tahlili 383 <i>Davidova Dilnoza Tadjibayevna</i>
	Oliy ta'limda "Smart Education" texnologiyalaridan foydalanishning samaradorligi 388 <i>Dilrabo Amriddinova, Abdulxalilova Surayyo Ahad qizi</i>
	Zamonaviy ta'lim sharoitida boshlang'ich sinf o'qituvchilarini baholash kompetensiyalarini rivojlantirishning psixologik-pedagogik xususiyatlari 392 <i>Majidova Hilola Eshquvat qizi</i>
	Sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish madaniyatini shakllantirish usullari 396 <i>Mamatova Fazilat Ixtiyorovna, Xolmirzayeva Zebo Ravshan qizi</i>
	Jismoniy tarbiya o'qituvchilarini sport marketologi faoliyatiga tayyorlashning zarurati 402 <i>Samatov Javlonbek Abdukayumovich</i>
	O'zbekiston maktabgacha ta'lim tizimida strategik boshqaruvni takomillashtirish..... 406 <i>Saydullayeva Nargis</i>
	Integrating Literary Texts Into Early Foreign Language Education: A Mixed-Methods Investigation of Lexical, Cognitive, and Affective Outcomes in Primary Classrooms 410 <i>Shukurova Zamira Shodiyevna</i>
	Fizika fanini o'qitishda formativ baholash asosida tanqidiy fikrlashni rivojlantirishning metodik modeli 416 <i>Sobirov Avazbek Anvarovich</i>
	Maktabgacha yoshdagi bolalarning kichik motorikasini rivojlantirishda o'yinning ahamiyati va individual yondashuv 421 <i>Norboyeva Laylo Sapar qizi</i>
	Психологические особенности проявления творческих способностей у подростков, воспитывающихся в бикарьерных семьях 425 <i>Ишбобоева Гулбарчин Рустамовна</i>
	Maktabgacha yoshdagi bolalarga chet tilini vizual materiallar vositasida o'rgatishni takomillashtirish 433 <i>Olimova Shahlo Bahodir qizi, Inomova Mahliyo Yusuf qizi</i>
	Boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutqiy kompetensiyani rivojlantirish metodikasining hozirgi holati va muammolari 439 <i>Diyoraxon To'htanazarova Zokir qizi</i>
	Turkiy xalqlarning an'anaviy sport o'yinlariga yil fasllaridagi o'zgarishlarning ta'siri 443 <i>Qodirova Xalimaxon Nurmuhammad qizi</i>
	Нововведения в шкале стоимости элементов и коэффициентах компонентов программы ISU на 2026 год 447 <i>Федорова Светлана Вячеславовна</i>
	Ingliz tilidagi conjunctionlarning grammatik tasnifi va sintaktik vazifalari hamda ESP darslarida ularni o'rgatishning kommunikativ va kontekstual usullari 451 <i>Mahammadiyeva Mashxura Maxmur qizi</i>
	Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida lisoniy tahlil ko'nikmalarini shakllantirishning zamonaviy metodikasi 456 <i>Yo'ldashova Dilso'z Umar qizi</i>
	Voleybolchilarning sakrovchanlik ko'nikmalarini shakllantirishda harakatli o'yinlarning ahamiyati 461 <i>Artikov Xayrulla Baxtiyarovich</i>
	Effectiveness of Personalized Studying via Artificial Intelligence in Teaching English as a Second Language to Non-Native Speakers 465 <i>Irzakulova Raykhon</i>
	Texnologik ta'limda mustaqil ta'limni rivojlantirish yo'llari 469 <i>Yaxshiboyev Temur-Malik Erkin o'g'li, Jonuzoqova Charos Ziyodulla qizi</i>
	Maktabgacha yoshdagi bolalarda zamonaviy o'yin vositalarining aqliy va ruhiy rivojlanishga ta'siri 474 <i>Abduxamidova Dilorom Abdumuminovna</i>

Nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlarida pedagog kadrlar salohiyatini boshqarishning zamonaviy yondashuvlari tahlili	479
Mamatqulova Shohsanam Dilshodovna	
Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarini mustaqil ta'limni tashkil qilishga o'rgatishning pedagogik asoslari	485
Xamdamov Usmon Ergashevich	
Boshlang'ich ta'limda ona tili darslarini innovatsion texnologiyalar asosida tashkil qilish masalasi	490
Adizova Nodira Baxtiyorovna, Ibotova Shahnoza Shuxrat qizi	
Malaka oshirish tizimida sifat menejmenti: "sun'iy intellekt" va "boshqaruv mexanizmi" tushunchalarining ierarxik bog'liqligi.....	494
Allanazarova Maftuna Qobul qizi	
"Uglevodorodlar" bo'limini o'qitishni axborot kommunikatsion texnologiyalar vositasida takomillashtirish metodikasi (umumiy o'rta ta'lim maktablari 10-sinflar o'quvchilari misolida)	498
Babajanova Nilufar Pirnafas qizi	
Axborot texnologiyalari vositasida bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy-kommunikativ ko'nikmalarini shakllantirish darajasini baholash mezonlari va ko'rsatkichlari.....	506
Junaydullayev Oxunjon Kaxorjon o'g'li	
Bo'lajak o'qituvchilarni aralash ta'lim texnologiyalaridan foydalanishga tayyorlashning pedagogik xususiyatlari va tarkibiy komponentlari	510
Kabirova Zarifa Muqaddamovna	
Maktabgacha ta'limda qoraqalpoq ertaklari orqali bolalar tilini rivojlantirishning kognitiv asoslari	516
Matjanova Gulzada Annabayevna	
Issiq sharoitiga marafonchilar va futbolchilarning fiziologik moslashuvi xususiyatlari	520
Nurbayev Baxtiyor Shirinovich	
Xorijlik talabalarning tinglab tushunishdagi qiyinchiliklarini metakognitiv strategiyalar orqali bartaraf etish ..	524
Odiljonova Nilufarxon Avduvahob qizi	
O'qituvchilarda kasbiy so'nish va psixologik stress holatlarini keltirib chiqaruvchi psixologik-pedagogik omillar	528
Usmonov Salaxdin Alikulovich, Ortiqova Malika Odiljon qizi, Xolbekova Dinora Faxriddin qizi	
Umumta'lim maktablarida texnologik kompetensiyalarni rivojlantirishning amaldagi holati va metodik muammolari	533
Qurbonmurotov Eldor Abdusaidovich	
Talabalarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda raqamli texnologiyalar va ularning imkoniyatlari	538
Xujaniyozova G. S.	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiy onglik darajasini baholash mezonlari va ko'rsatkichlari (oilaviy muhit misolida)	543
Yakubov Odiljon Tolibjon o'g'li	
Raqamli texnologiyalar davrida o'zbek tilining qo'llanilish istiqbollari	549
Yuldasheva Dilnoza Bekmurodovna	
Обучение образованию и употреблению форм числа имён существительных в школьном курсе русского языка	553
Идиева Гульмира Изомовна	
Yosh sportchilarda biokimyoviy ko'rsatkichlarning funksional tayyorgarlikka ta'siri	556
Alimova Nasiba Adxamovna	
Lingvistik kompetensiya: nazariy asoslari va mazmuni	566
Eshbekova Dilnoza Ibraimovna	
Jismoniy tarbiya tizimida sport o'yinlarining o'rni ahamiyati	569
Muxamedjanov Umidulla Fayzullayevich	
Delinkvent xulq-atvorning psixologik va ijtimoiy omillari, prevensiyasi va intervensiya usullari.....	572
Xolmurotova Shoxista Mirzaliyevna	

DELINKVENT XULQ- ATVORNING PSIXOLOGIK VA IJTIMOY OMILLARI, PREVENSIYASI VA INTERVENSIYA USULLARI

Xolmurotova Shoxista Mirzaliyevna

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
Pedagogika va Psixologiya kafedrasida katta o'qituvchisi, PhD

Annotatsiya: Ushbu maqolada delinkvent xulq-atvor tushunchasi, uning kelib chiqish sabablari hamda psixologik va ijtimoiy omillari tahlil qilingan. Shuningdek, delinkvent xulq-atvorni barvaqt aniqlash, uning oldini olish (prevensiya) va samarali intervensiya usullari yoritilgan. Maqolada o'smirlar orasida uchraydigan salbiy xulq-atvorlarni kamaytirishga qaratilgan pedagogik va psixologik yondashuvlar ham ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: delinkvent xulq-atvor, prevensiya, intervensiya, o'smirlar, psixologik omillar, ijtimoiy muhit, profilaktika.

Abstract: This article examines the concept of delinquent behavior, its causes, and the psychological and social factors influencing it. It also highlights methods of early identification, prevention, and effective intervention strategies. Special attention is given to pedagogical and psychological approaches aimed at reducing deviant behavior among adolescents.

Key words: delinquent behavior, prevention, intervention, adolescents, psychological factors, social environment, профилактика.

Аннотация: В данной статье рассматривается понятие делинквентного поведения, анализируются его причины, а также психологические и социальные факторы. Освещаются вопросы раннего выявления, профилактики (превенции) и эффективных методов интервенции. Особое внимание уделяется педагогическим и психологическим подходам к снижению уровня девиантного поведения среди подростков.

Ключевые слова: делинквентное поведение, превенция, интервенция, подростки, психологические факторы, социальная среда, профилактика.

KIRISH

Ayrim psixologik adabiyotlarda keltirilishicha, deviant xulq-atvorga moyil bo'lgan shaxslarning xususiyatlari haqida biror nima deyish imkonsiz hisoblanadi, deb ta'kidlanadi. Buning sababi sifatida jinoyatchi shaxsini qonun-qoidalarga bo'ysunuvchi shaxslardan ajratib turuvchi alohida xususiyatlari mavjud emasligi e'tirof etiladi. Ikkala tipdagi shaxs aslida bir-biridan shaxs xususiyatlari bilan emas, balki vaziyat taqazo etuvchi xatti-harakatlar bilan farq qiladi. Biroq, nazariyalardan farqli o'laroq, ko'plab eksperimental tadqiqot natijalari, shaxsning voqelikka nisbatan biror-bir xatti-harakati, uning ijtimoiy munosabatlari va qadriyatlarini natijasida shakllangan ustanovkalar bilan farqlanishini isbotlaydi.

Inson xulq-atvori bilan shug'ullanuvchi yana bir qator olimlar deviant xulqqa ega bo'lgan insonlar o'z galar xatti-harakatlarining transsituatsion xususiyatini haddan ortiq baholash va vaziyat omillarini yetarli darajada baholay olmaslik ustun ahamiyat kasb etishini ta'kidlaydi.

Yuqorida keltirilgan nazariyalar orqali quyidagi fikrlarni bildirishimiz mumkin. Shaxsda deviant shaxs xususiyatlarining shakllanishi va rivojlanishida vaziyat omillari, ijtimoiy munosabatlar, qadriyatlar natijasida shakllangan ustanovkalar, xatti-harakatlarining transsituatsion xususiyatlarini haddan tashqari baholash hamda vaziyat omillari muhim ahamiyat kasb etar ekan. Shu nuqtayi nazardan, shaxsiy va vaziyat omillari o'rtasidagi bir-birini to'ldirish tamoyili eng samarali ko'rinadi. Aksariyat hollarda insonning xulq-atvoriga dominant ta'sir uning shaxs xususiyatlariga bog'liq bo'lsa vaziyat omili esa modulyator vazifasini bajaradi.

Psixologiyada deviant xulqqa ega bo'lgan insonlar bilan ko'plab tadqiqot ishlari olib borilgan. Quyida bular borasida olimlarning nazariyalarini keltirib o'tamiz.

Deviant shaxsning quyidagi xususiyatlarini aniqlashga harakat qiladi:

1. Boshqalarga nisbatan dominant munosabatlar tizimi.

Ehtiyotkor munosabatlar, raqobat, rad etish, dushmanlik munosabatlari o'rnatishga moyillik. Ma'lum bir me'yorlar va tartib qoidalar o'rnatilgan guruhlar bilan sezilarli farqlar.

3. O'z- o'ziga bo'lgan munosabatga nisbatan dominantlik.

O'z-o'ziga nisbatan berilgan baho yetarli darajada yuqori yoki yetarli darajada past bo'lishi. Biroq, bu holatda o'z-o'zini va jamiyatni baholash o'rtasida ziddiyat mavjud bo'ladi. Ma'lum bir me'yorlar va tartib qoidalar o'rnatilgan guruhlar bilan sezilarli farqlar yuzaga keladi. Bu ziddiyatni deviant xulqni shakllantiruvchi omil sifatida qarash mumkin. Psixokorreksiya faoliyat jarayonidagi muvaffaqiyatlar va jamiyatga nisbatan qarashlarni o'zgartirish muhim hisoblanadi.

3. Mehnatga bo'lgan munosabatga dominantlik.

E'tiborsizlik, ahamiyatsizlik, rad etish munosabati. Mehnat "omadsizlar" va "zaiflar" atributi hisoblanadi. Normativ guruh bilan farqlar juda muhim.

4. Qadriyatlar mezon.

Ijtimoiy me'yorlarga qarama-qarshi, salbiy, asotsial, egosentrik qadriyatlar tizimi. Normativ guruh bilan farqlar sezilarli.

5. Ijtimoiy ustanovkalar.

Agressivlik, jismoniy zo'rvonliklarni ijobiy shaxs xususiyati sifatida qarash. Bu jamiyat a'zolarining rasmiy hokimiyatga nisbatan negativ munosabatlari nazarda tutiladi.

A.A.Aleksandrov deviant xulq-atvorning ikkita "frustratsiya" tipini – tajovuzkor himoya hamda qarama-qarshilikni ajratib ko'rsatadi va shunga qarab deviant shaxslarni ma'lum bir birliklarda tavsiflaydi [1; 528 c.].

Deviant xulq-atvorning birinchi frustratsiya tipi oilada shaxsni emotsional rad etish natijasida shakllanadigan bo'lsa, ikkinchi turi esa oilada ota-onalarning farzandlarini har qanday istak hamda ehtiyojlarini bir zumda qondirishi natijasida shakllanishini taxmin qiladi.

Agressiv himoya tipi turli xil kelishmovchilik va janjallarga moyillik, ziddiyat, murosasizlik, alkogolizm kabi-larga moyillik hamda qo'rslik singari xususiyatlar bilan boshqalardan farqlanib turadi. Oilada bolani emotsional jihatdan rad etish go'dak dunyoga kelishidan oldin yuz beradi va bu holat ongli yoki ongsiz ravishda yuz berishi mumkin.

Davomiy asabiy taranglik holati oila a'zolarining bosimidan himoyalani zaruratini yuzaga keltiradi, bu holat esa tajovuzkor himoya reaksiyasini shakllantirishga olib keladi. Tajovuzkor himoya reaksiyasi vaqt o'tishi bilan mustahkamlanib insonning atrofidagi insonlarga ham ta'sir kuchi sezila boshlaydi. Buning natijasida bolada o'ziga nisbatan baxosi kuchayib barcha ayblar atrofidagi insonlarga ko'chadi. Biroq, mazkur tipni shakllanishi uchun bolada atrofda bilan yaqin ijtimoiy munosabatlarni o'rnatish olmasligidan tashqari xarakter aksentuat-siyasi epileptoid, isteroepileptoid yoki shizoepileptoid tiplarining ham ta'sir kuchlari lozim bo'ladi.

Qarama-qarshilik tipi ota-onalar tomonidan bolani doimiy ravishda ehtiyojlarini qondirishi, kamchiliklarini nisbatan biroz kamsituvchi munosabatda bo'lishdir. Oilada qabul qilingan ijtimoiy munosabatlar borasidagi salbiy g'oyalar haqiqiy munosabatlar bilan duch keladi. O'smirlarning intilishlari ularning imkoniyatlaridan yuqori bo'lib chiqadi, buning natijasida ichki ziddiyat shakllanadi va bu esa xatti-harakatlarning buzilishiga olib keladi. O'jarlik, dilxiralik oshadi va boshqalar bilan nizolar paydo bo'ladi. Sinfdoshlarga raqib sifatida munosabatda bo'lishadi, o'qituvchilarni tarafkashlikda ayblashadi va umumiy qabul qilingan qadriyatlarni ochiqchasiga rad etadilar. Ushbu xarakter xususiyatlari natijasida shakllanuvchi insonlar ko'proq isterik tipdagi psixopatlar bo'ladi.

Emansipatsiya jarayoni (ijtimoiy qaramlikdan voz kechish) bilan bog'liq bo'lgan qiyinchiliklar natijasida ba'zi go'daklarda emotsional o'zgaruvchanlik, isterik o'smirlarda ham infantil, emotsional labil xatti-harakatlar kuzatiladi. Ota-onalardan mustaqil bo'lish istagi, bolaning cheksiz sevgisi va e'tiboriga da'vo qilish bilan belgilanadi, ko'pincha, psixologik ziddiyatlarga olib keladi, ba'zida deviant harakatlar, o'z joniga qasd qilish holatlari, shantajlar va giyohvand moddalarni iste'mol qilish kabilar bilan ham hal etiladi. Bu ota-onalarning qat'iy buyruqlariga norozilik bildirish, ota-onalarning diqqat-e'tiborini o'zlarining xatti-harakatlariga jalb qilish uchun amalga oshiriladi. Bunday hollarda, oila va guruh bilan ishlash, shaxsiyatga yo'naltirilgan psixoterapiya usullari samarali bo'lishi mumkin.

MAVZUGA DOIR ADABIYOTLAR SHARHI

A.I.Dolgovoy tadqiqotlarida kriminogen shaxsning quyidagi ayrim xususiyatlari aniqlangan [2; 159 c.].

1. Shaxsni noqonuniy va axloqsiz ta'sir sharoitida shakllantirish, oilada, referent guruhlarda noqonuniy xatti-harakatlarni kuzatish;
2. Salbiy xatti-harakatlari sabab ma'lum ta'sir choralari qo'llanilgandan keyin ham takrorlanadigan turli xildagi noqonuniy xatti-harakatlar hamda huquqbuzarliklar tizimining mavjudligi;

3. Shaxsning ijobiy shaxslararo munosabatlar jarayoni, ijtimoiy va huquqiy muhitdan ma'lum darajada begonlashish.
Buning belgilari quyidagicha bo'ladi:
 - mehnat jamoasidan uzoqlashish;
 - qarashlari hamda xatti-harakatlari o'xshash xususiyatlarga ega bo'lgan shaxslar bilan munosabat o'rnatish;
 - ijtimoiy pozitsiyalar va rollar deformatsiyasi.
4. Shaxsning noodekvat, ya'ni umum e'tirof etilgan qoidalar, me'yorlar, vaziyatlarga nomuvofiq darajada ijtimoiylashuvi.
5. Javobgarlikka nisbatan qo'rquv hissining yo'qligi.
 - qo'rquv hissi mumkin bo'lgan yoki haqiqiy javobgarlik qo'rquvini yo'q qilish, yetarli darajada kuchli himoya mexanizmlarini ishlab chiqish va salbiy baholarga ko'nikish;
6. Jinoyat sodir etishdagi faollik.

Muallif yuqorida keltirib o'tilgan hodisalarni shaxs xususiyatlari deb atagan bo'lsa-da, ko'proq jinoiy xatti-harakatni keltirib chiqaradigan omillar haqida ta'kidlagan.

Y.A.Yakovleva o'smirlar hissiy-irodaviy sohalari bo'yicha ko'plab tadqiqiy ishlar olib borgan olimlardan hisoblanadi [3: 470-475 c.]. Shaxs profilini yaratish uchun Kettell so'rovnomasidan foydalangan. Ijtimoiy e'tibordan chetda qolgan insonlar farovon turmush darajasiga ega insonlardan yuqori havotir, emotsional beqarorlik, o'z-o'zini nazorat qilishning sustligi kabi xususiyatlar bilan farqlanadi. Jamiyat e'tiboridan chetda qolgan o'spirinlar o'z xatti-harakatlarini, o'z-o'zini boshqarishdagi qiyinchiliklarni noto'g'ri tushunishi, umume'tirof etilgan axloqiy me'yorlarni rad etishi tufayli emas, balki o'zlarini affektiv portlashlarini to'xtatishda yoki boshqalarning ta'siriga qarshi tura olishlari bo'yicha malakasizligida deb baholaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, tarbiyasi og'ir yoshlar o'zlarining noformal guruhlari bilan giperidentifikatsiyalash, emotsional zaif munosabatlarga qaramlik, qattiqqo'llik, guruh xatti-harakatlarining anonimligi, ajralib turish, e'tiborni jalb qilish istagi bilan izohlanadigan ma'lum bir shafqatsizlik, beqarorlik va yuqori zaiflik bilan tavsiflanadi. Xulq-atvor vaziyatga bog'liq hisoblanadi va ijtimoiy me'yorlar tartibga solish vazifasini bajarmaydi.

Y.A.Kleyberg vaziyatli-status uslubidagi shaxs konsepsiyasini taklif qildi. O'smir shaxsni tadqiq etishning ushbu usuli o'z-o'zini hurmat qilishning shaxs xususiyatlari (qadriyat yo'nalishlari, moyilliklari, munosabatlari), ijtimoiy munosabatlarning psixologik xususiyatlari, guruh (jamiyat, intilishlar, maqom, o'zaro ta'sir qilish uslubi va boshqalar), shaxs amalga oshiradigan turli xil ijtimoiy vaziyatlar singari uch o'lchovli xaritasi sifatida amalga oshiriladi.

Shundan kelib chiqib, o'smirlarning deviant xulq-atvorini diagnostika qilishning vaziyatli-status uslubidagi nazariyasi va deviant xulq-atvor modeli – shaxsga doir, vaziyatli, atrof-muhit taklif qilingan [4: 46 c.].

TAHLIL VA NATIJALAR

Deviant xulq-atvorning shaxs modeli deviant xulq-atvorli shaxsning ijtimoiy mavqei, roli va boshqalar bilan bog'liq bo'lgan ba'zi xususiyatlarini tavsiflash imkoniyatini beradi. Shaxs modeli uchta shaxsga xos uslubning faollik, ijtimoiylashuv hamda integratsiya sinteziga asoslanadi. Vaziyat darajasida deviant xulq-atvor uchun haqiqiy hayotda alohida sharoitlar kerak. Vaziyat – bu ijtimoiy-psixologik qarama-qarshiliklar majmuasiga asoslangan munosabatlar tizimidir. Muallif atrof-muhit darajasidagi deviant xulq-atvor modeli aynan ijtimoiy muhitda ijtimoiy deviansiya foni shakllanganligiga asoslanadi va deviant xulq-atvorli o'smirlarning asosiy psixologik parametrlarining mazmunini ishlab chiqdi:

1. Ta'lim-tarbiya va rivojlanishning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari. Bular o'smirlar uchun muhim bo'lgan turli xil ijtimoiy munosabatlar tizimidagi pozitsiyaning obyektiv xususiyatlari:
 - ijtimoiy va iqtisodiy munosabatlar tizimida (moddiy ta'minot, ijtimoiy-maishiy shart-sharoitlar va boshqalar);
 - ichki oilaviy munosabatlar tizimida (oila turi, oila tarkibi, oila a'zolari faoliyatining tabiati va boshqalar);
 - tengdoshlari bilan guruhviy munosabatlar tizimida (guruhdagi ijtimoiy maqom, tegishli rollar, do'stlarning mavjudligi va shu kabilar).

2. O'smirlar kognitiv faoliyatining o'ziga xos xususiyatlari:
 - o'smirning aqliy rivojlanish darajasi bilan yosh me'yori o'rtasidagi bog'liqlik;
 - kognitiv jarayonlarning rivojlanish darajasi bilan psixologik-pedagogik talablar o'rtasidagi bog'liqlik;
 - o'smirlar kognitiv faoliyatining individual xususiyatlari (intellektual faoliyat, intellektual passivlik, shizoid, verbalizm va boshqalar);
 - Aqliy faoliyatning tezligi.
3. Motivatsion hamda shaxsiy sohaning xususiyatlari:
 - ta'lim motivatsiyasining mavjudligi, uning o'ziga xos mazmuni;
 - faoliyatni motivatsion jihatdan tartibga solishning yetakchi turi - muvaffaqiyatga erishish, muvaffaqiyatsizlikdan qochish;
 - motivatsion sohadagi ziddiyatlar (shaxsiy tashvish va qarama-qarshi motivlarning mavjudligi);
 - aniq shaxs aksentuatsiyasiga xos xislatlarning mavjudligi.
4. O'smirlarning dunyo voqeliklariga va o'ziga bo'lgan munosabati xususiyatlari. O'smirning eng muhim bo'lgan munosabatlar tizimi – tengdoshlari, oilasi, katta yoshdagilar bilan idrok etish jarayonini va hissiy bahosini o'z ichiga oladi; turli faoliyat turlariga va o'ziga nisbatan munosabat.
5. Ijtimoiy-psixologik o'zaro ta'sir etish sharoitida deviant xulq-atvorli o'smir xatti-harakatlarining o'ziga xos xususiyatlari:
 - asab tizimining psixodinamik xususiyatlaridan kelib chiqqan xulq-atvor va muloqot faoliyatining xarakterli xususiyatlari (yuqori o'z-o'zini boshqarish, sekinlik, inersiya, impulsivlik va boshqalar);
 - deviant o'smirlarning ijtimoiy-psixologik moslashuvini ko'rsatadigan xulq-atvor xususiyatlari (faoliyatdan voz kechish, tengdoshlari, kattalar bilan muloqotning buzilishi, ruhiy tushkunlik, hissiy yetuklik, past ijtimoiy me'yoriy xatti-harakatlar, nevrotik ko'rinishlar va boshqalar).

Shuni ta'kidlash kerakki, deviant xulq-atvorga ega shaxsning ayrim psixologik xususiyatlari zamonaviy tadqiqotlarda alohida e'tiborga olinadi. Shuning uchun ular haqida batafsilroq to'xtalib o'tish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Bu xususiyatlardan biri shaxsning o'z-o'ziga nisbatan baxosi hisoblanadi. Ushbu muammoni o'rganishga A.V.Zaxarova, V.P.Zinchenko, A.I.Likin, E.T.Sokolov, V.V.Stolin, A.A.Reanlarning asarlari katta hissa qo'shdi. O'z-o'zini baxolash ko'p jihatdan shaxsning ijtimoiy moslashuvini belgilaydi va xulq-atvor hamda faoliyatni tartibga soluvchi bo'lib, to'g'ridan-to'g'ri shaxsning moslashish va moslashmaslik jarayoni bilan bevosita bog'liqdir. Garchi uning asotsial va deviant xulq-atvor bilan bog'liqligi umumiy qabul qilingan bo'lsa-da, uni qaysi xarakterga ega ekanligi haqida bahs-munozaralar mavjud. Empirik tadqiqotlarga asoslangan eng keng tarqalgan fikr, deviant o'smirlarning o'zini o'zi qadrlashi oshadi. Boshqa eksperimental ma'lumotlar bunday o'smirlarda o'zini past baholash mavjudligini tasdiqlaydi.

Deviant o'smirlarning o'z-o'ziga baxosi jamiyat (ota-onalar, o'qituvchilar, sinf va boshqalar) bahosiga zid keladi, degan xulosaga keldi [5: 288 c.]. Ko'pincha, tashqi baholash o'smirning o'z-o'ziga baxo berishdan past bo'ladi. Bu (Reanning fikriga ko'ra) deviant xulq-atvorni qo'zg'atuvchisi, asotsial xatti-harakatlarga turtki beradi. Hurmat va e'tirofga bo'lgan ehtiyoj shaxsning eng muhim ehtiyojlaridan biri bo'lib, ba'zi tushunchalarda u asosiy hisoblanadi.

G.Selye bu ehtiyojni qondirishga to'sqinlik qilishni stresli omillar va ularni keltirib chiqaradigan stresga to'liq moslasha olmaydigan va noto'g'ri xatti-harakatlarning kuchli omili deb biladi. Bunday vaziyatda bolada o'tkir shaxsga oid bo'lgan noqulaylik hissi paydo bo'ladi va u undan chiqish yo'lini qidiradi. Bu vaziyatda birinchi yo'l o'zi yuqori baholaydigan guruhga qo'shilishdir. O'smir qo'shilgan guruh turli yo'nalishlar va turli qadriyatlarni egallashi mumkin. Bu holat natijasida kelib chiqadiki, o'smirni qarama-qarshi me'yoriy qadriyatlar shkalasiga yo'naltirilgan guruhdan "olib tashlash"ga urinishlari, agar u o'smirning o'z-o'zini qadrlashi yetarli darajada qo'llab-quvvatlanadigan ijtimoiy yo'nalish guruhi bilan almashtirilsa, muvaffaqiyatli bo'lishi mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Shunday qilib, deviant axloqda psixologik aralashuvning yetakchi vazifalari tartibini quyidagicha ifodalash mumkin:

1. Ijtimoiy moslashuv yoki sog'ayishga nisbatan motivatsiyaning shakllanishi;

2. Shaxsiy o'zgarishlarning rag'batlantirilishi;
3. Og'ishgan xulqning aniq shaklini korreksiyalash;
4. Shaxsiy o'zgarishlar yoki sog'ayish uchun maqbul ijtimoiy-psixologik sharoitlarni yaratish.

Ishning samaradorligi ishlanmagan axloq, ya'ni giyohvand moddalarni iste'mol qilish holati kabilarni kamaytirishning obyektiv belgilari bo'yicha bo'lganidek, sub'ektiv o'zgarishlar (masalan, sog'lom turmush tarzini kechirish istagining kuchayishi) bo'yicha ham baholanadi. Ijtimoiy o'zgarishlarning muhim mezonlaridan biri shaxsning ijtimoiy moslashganlik darajasini ko'rsatishdan iborat bo'lib chiqadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Тарасова Н. В "Теоретико-методологические основы изучения причин и природы проявления и распространения социальной девиации в подростковой среде"// Вестник СГУТиКД. 2010. № 4 (14). С 82-88. Фой. 86
2. Абитов И.Р. Психология девиантного поведения, Учеб.Мет.комп. – Казан: РИЦ "Школа", 2010. – С. 63.
3. Егоров А.Ю. Нейропсихология девиантного поведения. – СПб.: Речь, 2006. – 224 с.
4. Сярдин В.И., Каверник Е.А. Практикум по психодиагностике. Методики личностной психодиагностики: Учебное пособие. – Севастопол: Авангард, 2018. – 204 с.
5. Дзугоева Е.Г. Особенности личности и их проявления в поведении подростков с задержкой психического развития: автореф. дис. ... канд. псих. наук: 19.00.10. Институт коррекционной педагогики РАО. – М., 2000. – 22 с.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №5(5)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzirimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.